

SAMOUKI KIPAR JOSIP MAKJANIĆ

Nevenka Božanić-Bezić

Dalmacija, zemlja velikih kiparskih tradicija nije uvijek imala uvjeta za razvoj i uspon pojedinih umjetnika. Zbog toga su mnogi talenti nestali u anonimnosti klesarskih radionica, ili su odlazeći na rad u susjedne zemlje ostavljali tamo i svoje najbolje radove. Nakon snažnih likovnih ostvarenja do kraja XVI stoljeća, dalmatinsko kiparstvo doživljava krizu, koja uz nekoliko manje poznatih majstora traje sve do konca XIX stoljeća. Pojavom kipara Ivana Rendića (1849—1932), koji je ujedno i prvi značajniji kipar suvremene hrvatske umjetnosti, nastavlja se prekinuta nit dalmatinskog kiparstva istaknutim kiparima Deškovićem, Meštrovićem, Kršinićem i drugima.

U isto vrijeme dok je mladi Rendić iz obitelji kamenara počeo crtati i klesati u svojim najranijim godinama u Supetru na Braču, nedaleko na susjednom otoku Hvaru nekoliko godina stariji Josip Makjanić želio je, ne znajući što je umjetnost, da se bavi kiparstvom. Prvi je zatim otišao na školovanje u Italiju i postao poznati kipar, a drugi je otišao na rad u polja, a mladenačke je želje ostvario tek u podmaklim godinama svoga života. I dok umjetnici imaju dugi i ispunjeni životni tok, koji povjesničari umjetnosti bilježe i provjeravaju, biografija Hvaranina Josipa Makjanića sasvim je jednostavna i kratka.¹⁾

Rodio se 3. svibnja 1837. godine u Svirčima kao sin siromašnog otočkog seljaka (*sl. 1*). Već kao dijete pokazivao je smisao za modeliranje. Njegov jedini biograf književnik Juraj Carić²⁾ piše da je u svojim najranijim godinama modelirao kipove od tijesta, svijeća, urezivao ornamente u kućni prag i radio igračke drugoj djeci. No brzo je time prekinuo, jer je već zarana morao odlaziti na rad u polje. Nije polazio niti osnovnu školu, jer je ona bila tada samo u Hvaru. Dugi niz godina mučio se da prehrani sebe i svoju obitelj, pa je zbog toga i zaboravio na svoje mladenačke snove. Tek u kasnijim godinama ponovno se u njemu budi želja za modeliranjem i tako on gotovo na kraju svog životnog puta

Sl. 1. Josip Makjanić, samouki kipar

stvara čitav niz skulptura bez ičije podrške i utjecaja. Tada je naučio čitati i pisati, te je uz svoje kipove ostavio i vrijedan rukopis neku vrstu ljetopisa, koji vanredno upotpunjuju njegovu ličnost. Osim toga prikupio je i dvije sveske raznih prigodnih narodnih pjesama, koje je čuo na otoku i koje su se u raznim prigodama pjevale. Pjesme su uglavnom nabožnog sadržaja. Makjanić je napisao svoje uspomene u devedesetoj godini života od 1926. do 1928. godine, a u njima opisuje povijest svog rodnog otoka, narodne običaje, nošnju, neke značajne događaje, kojih se on sjeća, ekonomske prilike, te citate i sadržaje knjiga, koje su na njega pri čitanju ostavile dublji dojam. Mnogi od tih povijesnih podataka su manjkavi i ponekad netočni, ali obzirom na njegove godine nije ni čudno.³⁾

Najzanimljivije je, međutim, poglavlje o njegovom životu i radu. Tu on detaljno opisuje svoj život i svoju obitelj, kao i radove koje je i kada izradio. Prema tim podacima izradio je šestdeset osam skulptura, koje se danas osim nekolicine nalaze u kući njegova sina u Svirčima.⁴⁾ Radio je isključivo u maslinovom drvu režući britvicom, što se i osjeća u izvjesnoj tvrdoći linija njegovih skulptura. Motivi su pretežno sakralni, budući da su jedini uzor bile umjetničke slike u hvarskim crkvama. Tako je izradio u kipovima i Posljednju večeru iz Franjevačkog samostana u Hvaru (sl. 2), nekoliko ikona u reljefu, raspela i druge. Za Posljednju večeru⁵⁾ izradio je dvanaest apostola, Krista, tri prosjaka i jednog dječaka koji ulijeva vodu u posudu. Ova figura u pokretu najljepši je lik čitave kompozicije i možda najviše od svih njegovih skulptura odaje njegov talenat i smisao za modeliranje (sl. 3). Osim ovog velikog djela Makjanić je izradio čitav niz skulptura, između kojih se ističe i nekoliko portreta. Značajan je i njegov autoportret u cijeloj figuri s motikom na ramenu i britvicom u ruci s kojom je djelao svoje kipove (sl. 4). Ovu skulpturu izradio je prema natpisu na postolju u sedamdeset i šestoj godini života. Zatim su zanimljive skulpture njegovih roditelja odjevenih u staru hvarsku nošnju (sl. 5 i 6), koja je već tokom prošlog stoljeća sasvim nestala s otoka.⁶⁾ Među brojnim sačuvanim radovima nalazi se još kompozicija »Smrt sv. Jelene«, nekoliko raspela (sl. 7), likova svetaca (sl. 8) i portreta.⁷⁾ Osim skulptura izradio je i poneki reljef od kojih se ističe »Bunar s čovjekom i zmijom« na kojemu su u reljefu prikazani prizori iz lova. Sve skulpture su manje od pola metra; većinom su potpisane, a na nekima je označena i godina starosti autora. Osim toga izradio je i kip sv. Ivana koji se nalazi na krstionici u župskoj crkvi u Svirčima.

Iako rađene u podmaklim godinama njegove skulpture su odraz jednog svježeg i snažnog duha i nesumljivog talenta, koji, bi da se rodio u sretnijim prilikama i da se školovao već odavno bio zauzeo u našoj umjetnosti mjesto, koje mu pripada. Ovakvo ga treba postaviti u niz samoukih majstora naše naivne umjetnosti,

koja je kod nas i u svijetu doživjela punu afirmaciju, a koja će vjerovatno jednog dana okupiti i starije majstore čije radove manje ili više nalazimo po čitavoj Dalmaciji.

B I L J E Š K E

¹⁾ N. Bezić, Hvarski kipar Josip Makjanić, Slobodna Dalmacija, 4. I 1957.

²⁾ J. Carić, S naših oštrva. Izgubljeni umjetnik. Split 1921. str. 3—44.

³⁾ N. Duboković Nadalini, Seoski ljetopisac iz Svirača na Hvaru. Slobodna Dalmacija, 29. V 1957.

⁴⁾ Zbirka se spominje u knjizi D. Berić — N. Duboković Nadalini — M. Nikolanci, Popis spomenika otoka Hvara. Izdanje Historijskog arhiva u Hvaru br. 7. Split 1958, str. 91. a zaštićena je i Zakonom o zaštiti spomenika kulture rješenjem br. 685/51. od hvarske općine.

⁵⁾ Radi se o poznatom djelu Posljednja večera renesansnog slikara Mattea Ingolija, koja se nalazi u Franjevačkom samostanu u Hvaru.

⁶⁾ N. Duboković, Pokušaj rekonstrukcije načina oblačenja na otoku Hvaru. Izdanje Historijskog arhiva u Hvaru br. 1, Split 1955, str. 6.

⁷⁾ Nekoliko radova nalazi se izvan Svirača i to kod Mande Divić u Baškoj Vodi, nasljednika pok. dr Vladana Desnice i hvarskog biskupa Pušića.

IZVODI IZ RUKOPISA JOSIPA MAKJANIĆA, KOJI SE ODOSE
NA NJEGOV ŽIVOT I STVARALAŠTVO

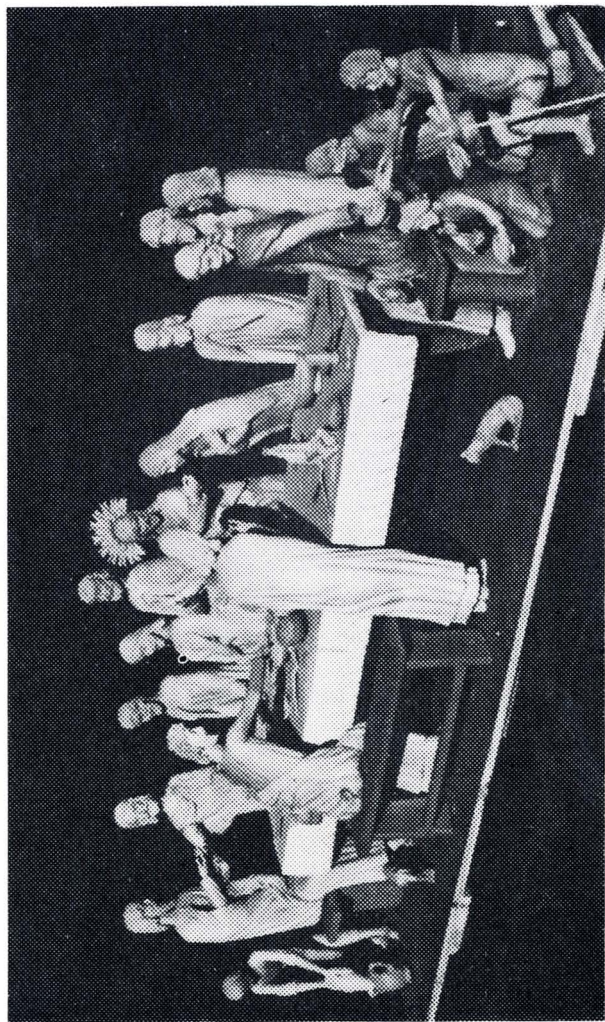
»Ovo je o zivota kako je zivi Josip Makjanić pokojnoga Ivana stariji Svirce ja san rojen na 3. 5. godine 1837. i sve dokle san zivija tezak drugu stvar nego od svoje mladosti do svoje starosti tezak sadi loze i masline i druga stabala ja san moje plode prodava i za moje pokupovo u nijednu trgovinu nista nego zemju sadi u velikomu trudu i nevoji ovdje po velikoj nevoji i nesrici moj did Juraj ima je cetvoro dice dva sina i dve cere i umrla zena a otac... zapa likloni u tridesetoj godini ni mogo radi a zivi je 99 godina a dica mala pitaju kruha a ni kruha nika se nima o ko dobit on je prodo svoje dobro i odgoji i odhrani odo obece se i zeni oba sina i sve posteno Stipana Ivana i Katu i Maru On moj di ni muski i udila ni u oca...
danas budi fala gospodinu Bogu do danas na 7 srpnja 1926

(strana 1.)

Ja san ima 18 godin ni bilo skule nego na Faru i sud i likar-nica i poglavar ja nisan nikad bi na skuli doša bi likar i ucini bi recetu ajde na Far pi spijariju ca je licnik upisa. Ka san ja s dicom kako i druga dica i napinja ploce za lovit tice druga dica bi vazeli maskinic i moticicu i ucili bi se kopat zemju a ja nisan nego bi vase britvicu i dilo vrtila i skipanicu i vretena i kanetu a meni se stali rugat da ja dilan a oni se uce kopat i otac mi govori da druga dica maskinic i moticicu, a ti britvicom dilat odri se sinko toga otac i majka i vajalo je ostavi britvicu a vazest motiku i maskin i radit zemju i kad bilo u kuci sta potriba ucinit oli nacinit i zadnit bacve i male sude i psi i kasat pusku sve ja sam za svoju potribu. A na inkasu od puske ucini zeca i kačadura da omiro s puskom u zeca zec to se nape uši a pas za njim a kacatur omir o s puskom u zeca. To su judi gledali da je to puno lipo a kad bilo zlo vrime ne moglo se radit doma dilo bi i udilo svetoga Ivana karstitelja i vidi ga kurat i pito ga da mu ga dan za na batisterij di se karstja i ja san ga da i on ga je stavi na batisterij di se karstja. Ovin san se bavi u mojoj velikoj starosti kad me nisu mogli stavit u mojoj mladosti.

(Strana 14.)

Ucini san gospu od Karmena i gospu od Sinja sa svima darovima i jedno propece i kod njega dva razbojnika a drugo je bilo visoko tilo na krizu pol metra. A kad san iso na Far isa san u fratar u monastir i vidi veceru gospodinovu na kvadru velike slike a velike slike na kvadru. I ja san sta i gledan sve lipo razvidi kako koja ostaje i san sobom govoriosan bih o ja mogao ucinit i sve lipo razvidi a sve mi se u srcu cini da bi ono ja udilo i ja sve stavi u pamet. Kad je ucinilo zlo vrime ja san vase kus zile od masline i udilo isusa i osta dobro i lipo ostavi ga u san-

Sl. 2. J. Makjanić, Posljednja večera, drvo

duk a drugi put sve Ivana apostola i jon dobro i sve stavja u sanduk i tako san ja to sve ucini kad ni bilo vrime za poc i sve san stavja u sanduk dokle san sve udilo onda san iso u mestra da mi ucini raku i stavi caklo i stavi stol i 12 apostolih i Isusa i sve kako i u Faru. A od osandeset i pet godina san udilo nasasje svetoga kriza u jerozulimu sa 13 slika ca je sve Jelina krajica silon zapovidila rat jeruzalim da se ko njon ne će da ce ih ili u ogan goreci izgoriti i svi zidovi vajalo je da svi kopaju da ga iskopaju izkopali su ga u 20 lakat pod zemjon a tri kriza su naslje sad se ne zna koje kriz Isusov a sveta Jelina i zalosna a nike...

(strana 15.)

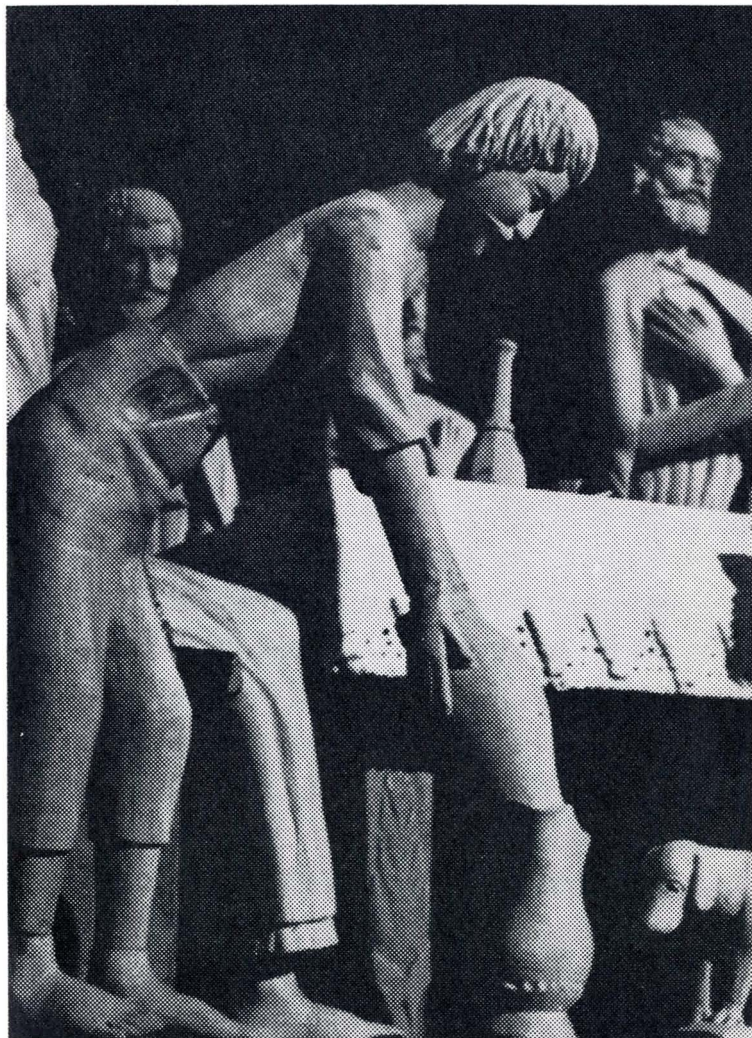
ovo san ja udilo 13 slika i nacini od drva i to su judi gledali i jedno propece visoko 47 cetometrih i ucini san Adama i Evu gole i list od smokve na sramu a vrag prid njima daje jabuku s jednom rukom jednu Adamu a drugom drugu Evi. Adam stavi ruku da on nece a Eva pruzila ruku i ona vazela a Adam i Eva oba kazu rukom u nebo gore da nije bog reko da bi zagrisili a Eva i ona je sala gore i kaze rukom u nebo i vazela je. Ja sam Adama i Evu darovao profesuru Jurju Carić i ucini sud na jednodu grebu dva anjela trube a mrtvi iz greba podigli ploču i građu na sud bozji niki imaju na vratu krunicu a niki kriz a svi dizu ploču od greba a dva anjela trube na sud. I udilo san jednoga covika na posteji a vrag sta na podan nog pruzi ruke da ce on vazest dusu njegovu a sveti Mihovil arhanjel balancete u jednu ruku a mac u drugu i dignu ruku i mac i ne da vragu blizu. A kad smo mi bili pod Austrijom udilo san Frana Josipa kraja. Ja san udilo u mojoj velikoj starosti od 75—89 udilo san 67 slika sve od zile od masline. Najzadnu san udilo svetu Mandalinu od 89 godin sve slike visoke 35 do 40 a jedno propetje 52 cetometri a do danas jes u mojoj ruci cetdeset i sest slika do danas na 12 travna godine 1926 prez suda ovo san radi kad mi je bilo vrime za radit ja san sve radio do 86 godin u poje ja san bi vas moj zivot tezak.

(Strana 16.)

Kad san ucini veceru gospodinovu jedan nemac iz Beca da mu je prodan da ca pitan da ce mi dat 9 ijada fiorin nisan ne cu prodat nego san mu darova jednu sliku od mene ovo se cude da san bi tezak a ne mestar nego po sebi ja san mogo jednu stvar vidit letos a do lita ucinit mene ni moga moj otac stavit ucit bi je siromah hranili smo se lavurali doma i dobivali za hranu se po 30 soldih na dan a 100 soldih je bilo u jednomu fiorinu...

(Strana 17.)

Josip Makjanić pok Ivana stariji... rojene na tri petega 1837 ja san zivi vazda tezak od svoje mladosti sve do svoje starosti unijedne trgovine svoje prodava i za svoju potribu sta mi triba nego radi zemju sadi lozje i smokve i masline i druge a kad san ja bi dite od 6 7 godin ni bilo nidi skule nego na Faru nismo hodili na skulu nego dici bi sezeli maskinic i moticicu i ucili bi se

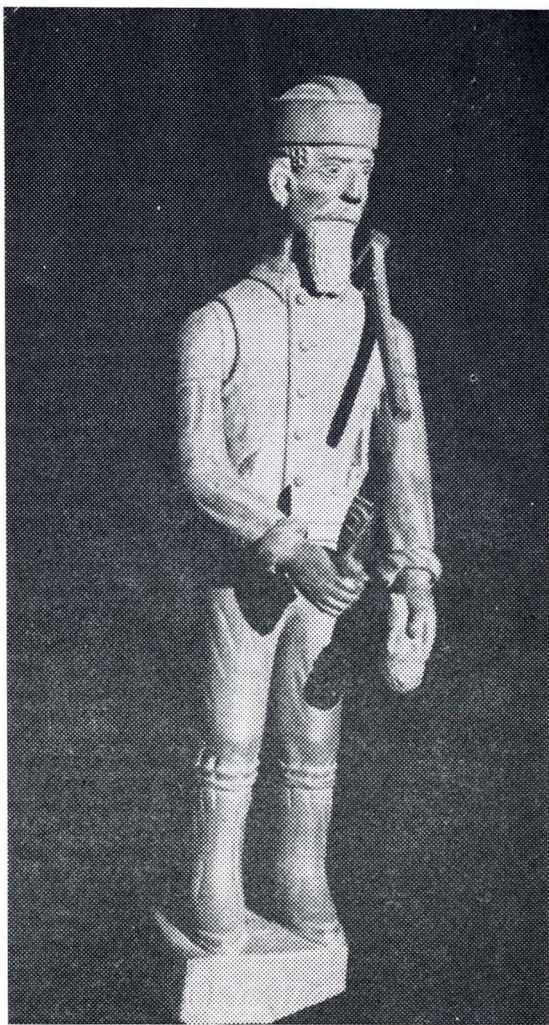
Sl. 3. J. Makjanić, Posljednja večera, detalj

sadit zemju kako zemju rad nika ja još mali kako i oni ja nisam vase ni motiku ni mali masklinic nego malu britvicu i dilo dici vrtila kripanice kanete i malu sliku od covika eto se meni rugat stari i mladi i otac i majka vidi sinko drugu dicu maskinicom i moticicom a ti s britvicom i vajalo je (pustiti) britvicu a vazet maskin i sadit zemju do najzadne starosti. Evo cu van rec sta sam udilo slika kad je bilo kisa i kad se ni moglo radit kad san sta i u mojoj starosti. Ja san udilo ikas od puske i udilo na ikasu kacadura da omiro zeca zec nape uši i trce a pas za njin a kacatur s puskom omiro u zeca te su judi gledali da je to lipo.

Ja san iso na Far i san iso u manastir svetoga Frane a ode je vecera gospodinova veliki kvadar na teli a na teli velike slike kako da su judi a ja sta gledat sve lipo kako koji ostaje i san sobom se razgovaran da se meni mislit da bi ono ja udilo i sve vidi i stavi u pamet i ja kad je uciniло зло vrime vase san jedan bokun zile od masline i britvicu i dilan Isusa i osta dobro i opet svetoga Ivana vidin da je sve dobro i tako sve stavi bih u sanduk a kad san sve ucini iso san u jesu (Jelsu — op. prep.) u mestra i raku i stavi 12 apostolih i Isusa i 3 prosjaka i jedan sta lije vodu. I moju sliku kako san tezak zemjoradnik i s motikon na ramenu da nisan ja bi ni mestar nego zemjoradnik ovo je ucini podglavar da ucini da ja nisan mestar zemjoradnik ka je vidi i dohodili to gledat.

(Strana 87.)

i parok je vidi svetoga Ivana Karstitelja i on mi ga pito da ga da ce ga stavit na batisterij di se krstjaju dica ja mu ga darova i on ga je stavi di karsto dicu a jedan Nemac mi je da mu prodan veceru da ce mi dat 4 ijade fijorina da mu prodam veceru a ja ne cu za nista da mu stogod koju sliku nisam nista nego san mu darovo jednu sliku od mene. I udilo san nasastje svetoga kriza u Jeruzalimu ij svetom Jelinom krizaricom to je majka velikoga Kostantina sa 13 slika to su iskopali i Isusov kriz su bili zakopana tri kriza Isusov i od ona dva razbojnika tuge i zalosti nisu znali ka je kriz Isusov ata te je i bi vas musku narod i zidovi i krsani i zidovi nisu tili ukazat di je zakopan kriz Isusa a krajica da ce ih nogan goreci izgoriti i tako su iskopali tri kriza nisu ki je Isusov iz Kasandrije isli u Jeruzalim iso narod i u nosilu donili jednomrtvo tilo i vazeli jedan kriz i stavili priko nosila a u nosilu mrtvo tilo a biskup Makarijo svojom desnom rukom uze onu desnu mrtvu ruku s jegovom desnom i gledo u nebo i moli se bogu stavili jedan kriz nista i drugi nista kad stavili treci kriz a biskup na ken drza onu mrtvu na trecen ozivilo mrtvo tilo i oda je narod gleknu na kolina i Kristu Bogu fale u ime njegovo po molbi bla biskupa pod onim krizem na kojien je umro a 170 godin pod onim njegovim krizem uskrsnulo je mrtvo tilo po ovom zlamenju se je

Sl. 4. J. Makjanić, *Autoportret, drvo*

Sl. 5. J. Makjanić, *Portret oca u hvarskoj narodnoj nošnji, drvo*

poznalo ko je kriz Isusov ovo je bilo prid na iljade naroda ovo san ja udilo — i jedno propece 34 cetome i dva razbojnika jedan o desnu a drugi o livu — i jedno vece od visine 54 cetometrih — i put kriza i na nje je 6 ruk jedna drzi Judina drzi kesu i prosipje japre druge dvi drze... a dvi jedna drzi sulicu druga... spuga. (Fali ugao stranice).

(Strana 88.)

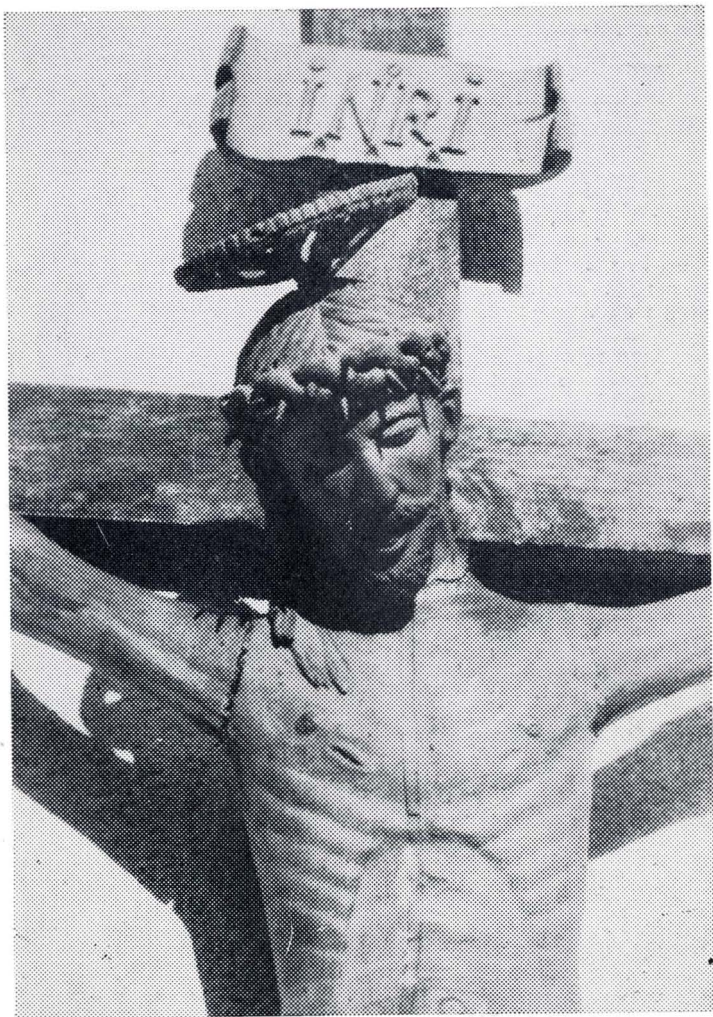
— i gospu od Karmena i gospu od... gospu od Sinja sa tri-man darovima — i svetoga Josipa i svetoga Petra apostola — svetoga Antona od Padve i kad smo bili pod Austrijom kraja Frana Josipa dekoracinima — i moju mater ka su nosili robu i pleli kose priko cupice i na svaku bandu spored uhom pe... naste prodace bogate od zlata a siromasice od srebra i od kositera ovo je slika od moje majke — a slika od moga oca on je nosi dimije do kolin i velo i si si sako dno i veliku kapu a na poda nje jedan mali cvit kad bi je stavi naglavu visila bi mu sve do na rame i kadkad bi iso fummat on da bi slimi iz gave onu veliku kapu i izvadi tabak i gredilo od acala i jesku i vase kremik i bokun jeske i u livu ruku vase kremik i na nje pritisnu sredin prton ono malo jeske na kremik a u desnu ruku jedno sicivo od acala diga bi ruku i tuko bi sikiricom od acala po kremiku a iz kremika lete iskre kad bi se uzegla eska onda vase jesku i stavi je na pipu i zapusi a tabak i sicivo i kremik opet u beritu i metnu je na glavu do na sve visi dana same ajde poslom i jake kratke do pasa a postole base do cjenak kordrana a klobuke od slame — anci san i da san Adama i Evu gole a na sramu pokriveno listom od smokve a prid njima stoji vrag i drzi u svakoj ruci jabuku i daje jednu Adamu a jednu Evi. Adam je livu ruku odni nase a desnu digo i kaze da nije reko bog da bi sagrisili i u smrti a Eva je a i ona digla ruku i vazela vragu jabuku ovo san da... Jurju Caric — i udilo san sv...

(Strana 89.)

Mandalinu od osandeset i devet godin — i papu do godine 1926 na 20 prosinca vecera gospodinova sa 12 apostolih Isus i tri prosjaka i jedan ca lije vodu i midenicu — i sveti Mihovil drzi balance te uzdize ruku drzi i digo ruku s macem da ce posic vraga sto je doso da ce vazest dusu jednoga covika koji umire na posteji a sveti Mihovil ne da — i moja slika motikom na ramenu i britvica u desnoj ruci cin san dilo slike a u livo drzi jednu to kaze kako san dilo a motika da san tezak zemjoradnik ovo je u arki u caklu u nje je 20 kipih, a nastaje sv kriza u Jeruzalemu trinaest slik u Kipu Jelinom krizaricom majka velikoga Kostantina — i dva propeca jedno manje meu dva razbojnika — i gospa od Karmena i gospa od Sinja od Karmena je u caklu od Sinja na dnu kako da je gvadar i gospa od Lurda i sv Mandalina i sv Josip i sv Petar drzi kjuce i sud s jednim grebom dva anjela

Sl. 6. J. Makjanić, *Portret majke u hvarskoj narodnoj nošnji, drvo*

Sl. 7. J. Makjanić, Raspelo, detalj, drvo

trube zovu na sud bozji đusan martvih dizu plocu od groba i gređu vanka na sud bozji i moj otac i moj otac i mater i kraj Frane Josip kad smo bili pod Austrijom bili smo od 1918 a ja san ovo pisa 1926 na 20. 12 prosinca do dana u ovoj mojoj kući 49 slika sveca san ja udilo s britvicom sve od zile od masline a jednaste san jih darova to jih e sedeset osan sve udilo od 74 do 89 godin.

(Strana 90.)

Svršetak knjige:

Vo je pisa Josip Makjanić poko. Ivana prisce i ovo ja pisene sta je bilo i ca se ja spominjem a ja san rojen 3/5 1837 dovo pisem mojon rukon gonine 1926. (Iza toga je napisana molitva i sadržaj cijelog rukopisa).«

Sl. 8. J. Makjanić, Sv. Josip, drvo

POPIS RADOVA

- Posljednja večera, 17 skulptura, drvo, vis. pojedine skulpture oko 34 cm.
- Tri križa, Krist među razbojnicima, drvo, vis. 34 i 26 cm.
- Gospa od Karmena, drvo, vis. 34 cm.
- Madona s anđelima, plitki reljef, drvo, vel. 25×29 cm.
- Solnica ukrašena reljefima, koji prikazuju život Krista, drvo, vel. 14×16 cm. Signatura: OVO JE UCINIJO JOSIP MAKJANIĆ OD 83 G. 1922.
- Poprsje pape, drvo, vis. 21 cm. Na postolju natpis: SV. OTAC PA.
- Krist (ruke i glava pokretni), drvo, vis. 21 cm.
- Gospa lurdaska, reljef drvo, vel 35×14 cm.
- Sv. Ante (glava i ruke pokretne), drvo, vis. 32 cm.
- Autoportret, drvo, vis. 36 cm. Na postolju signatura: OSIB. MAKJANIĆ OD 76 G.
- Majka, drvo, vis. 25 cm.
- Otac, drvo, vis. 36 cm.
- Sv. Magdalena, drvo, vis. 25,5 cm. Signatura: MAKJANIĆ OVO UCINI JOSIP OD 89 G.
- Kralj Franjo Josip, drvo, vis. 20 cm. Signatura: J. MAKJANIĆ DALM. TEŽAK 76 G.
- Portret sina, drvo, vis. 34 cm. Natpis: DON IVAN.
- Sudnji dan, kompozicija od više figura, drvo, vis. 37 cm.
- Smrt, kompozicija, drvo, vis. 19 cm.
- Sv. Josip, drvo, vis. 19 cm.
- Sv. Petar, drvo, vis. 35 cm.
- Krist (Srce Isusovo), drvo, vis. 33 cm.
- Uzašašće križa (sv. Jelena križarica), kompozicija od trinaest skulptura, drvo, duž. 65 cm.
- Mačka, drvo, vis. 11 cm.
- Crkveni poslužnik, drvo, vis. 20 cm.
- Glava starca, drvo, vis. 5,5 cm.
- Glava svećenika, drvo, vis. 10 cm.
- Svijećnjak, drvo
- Portret s kacigom, drvo, vis. 7 cm.
- Krist na križu, drvo, vis. 56 cm.
- Muka Kristova, drvo, vis. 159 cm.
- Stap ukrašen reljefima životinja, drvo, vis. 80 cm.
- Bunar ukrašen reljefima, drvo, vel. 14 × 16 cm. Signatura: JOSIP MAKJANIĆ p. IVANA OVO UCI OD G. 87. SVIRCE.